

SAMMET BLUES

KHER

SAMET BLUES DRSNÁ DEVADESÁTÁ V POVÍDKÁCH ROMŮ

Jak události přelomových devadesátých let minulého století zasáhly do životů dvanácti romských autorů, jejich blízkých a tehdejší romské společnosti vůbec? Více než třicetiletá perspektiva a motivy prostupující celou sbírkou umožňují nahlédnout, jak se v čase proměňovala a na Romy dopadala společenská atmosféra. Její odraz zde má podobu porevoluční euforie z nabyté svobody a možnosti etnoemancipace přes záhy zakoušenou existenční nejistotu, sociální vyloučení, ohrožení vzestupem rasismu a patologickými jevy až po ztrátu tradičních romských hodnot, které jen těžko odolávaly požadavkům na individualismus a úspěch měřený majetkem. Různorodé autorské hlasy se tu skládají v jednolitý chór, období amerického černošského blues žalujícího na těžký úděl nerovnoprávné menšiny.

Autoři Gejza Demeter, Eva Danišová, Michal Šamko a Květoslava Podhradská se v té době museli postarat o své rodiny. Příběhy podobné těm jejich, avšak zachycené z pohledu dětí — autorskou generací Husákových dětí a mileniálů — do sbírky vnáší Iveta Kokyová, Stanislava Ondová, Rena Horvátová, Maria Siváková, Věra Horváthová Duždová, Patrik Banga, Lubomír Čipčala a Martin Kanaloš. Zaznívá v nich nejen zklamání z promarněných šancí, které demokracie nabídla, ale i naděje, že je možné vést důstojný a plnohodnotný život, pokud je Romům umožněno vzdělávat se nesegregovaně a získat naplňující profesní uplatnění.

SAMET BLUES

KHER

**DRS NĀ
DEVADĒSĀTĀ
V POVĪDKĀCĪ
RO MĪ**

VĚRA HORVÁTHOVÁ DŮŽDOVÁ DEVADEŠÁTKOU

K nám domů vždycky chodily mraky návštěv. Teta tety, tety prateta, babiččin bratranec z druhého kolene a další rodina z toho či jiného města buď měli cestu kolem, nebo okolo, nebo šli rovnou. Bylo to moc fajn; tak moc, až se táta rozhodl připevnit na vchodové dveře ceduli, kterou si přinesl ze stavebních prací: „Z důvodu nakažlivé nemoci je zde do odvolání nařízena karanténa“.

A takhle jednou vidím z okna před naším domem stát strýce Bandyho. Stál tam se svou vysokou urostlou postavou a jeho kultivovaný vzhled kazily pouze odstáté uši. Všechny nastávající matky v rodině se modlily, aby rodové poznávací znamení nepodědilo zrovinka jejich dítě. Bratranec Marek měl prostě smůlu...

Strýc Bandy očividně četl ceduli a jeho snědá pleť se pomalu měnila v sinalou. Už už otáčel nožku k odchodu, když jsem mu seběhla otevřít a vysvětlila mu, že je to tátův fór a všichni jsme zdraví. Měl radost, ale přesto si nás s mámou nenápadně prohlížel.

Ježíš, jak on byl nadšený! Mohlo by se zdát, že z našeho zdraví, ale přinesl mámě velkou novinu: „Věruško, tak konečně můžem!“ vykřiknul radostí. „Konečně můžeme my Romové zase něco dokázat!“ dodal, sotva se nadechl.

Vypadalo to, jako by nám přišel říct, že našel zlato. Byla jsem v té době takový malý hubený smrádě. Sametová revoluce přišla, když jsem byla v první třídě. Jak dlouho po listopadu k nám tenkrát strejda přišel, už nevím, ale nějaký ten pátek už byla svoboda.

„Zakládá se Romská občanská iniciativa a my tady v Lenešicích ji můžeme založit taky!“ dodal strejda Bandy. Ti dva na mě v onu chvíli působili jako vycházející slunce — tak krásní, živoucí, vstupující do nového dne a nového života. Máminy ruce upatlané od těsta na nudle objímaly strýcovy mohutné paže a stihly mu i setřít slzu radosti.

A začalo to.

Máma usadila svou žensky plnou postavu ke stolu a cvakala a cvakala, až měla vše potřebné pro vznik organizace napsané. Zanedlouho byla schůze, kde se sešli snad všichni Romové z celého okresu. Jak to můžu vědět, i když jsem tam nebyla? No přeci jsme měli doma přihlašovací lístky a legitimace s fotkami. Všichni byli nadšení, šťastní a všichni prostě chtěli. Strejda Pepa, mámin nejstarší bratr, byl zvolen za předsedu, máma místopředsedkyní a táta měl na starosti finance organizace. Někdo si může říct, že to byl šikovný rodinný podnik, ale byli řádně zvoleni.

Dodnes vzpomínám na jejich první cesty na schůze do Prahy, jak mi máma vyprávěla o Emilu Ščukovi, že je to inteligentní pán, který to myslí dobře, a snad by mu to mohlo vydržet. A o panu Holomkovi z Brna, panu Giňovi z Rokycan a dalších. Taky si vybavuju, jak jsme měli doma pořád zahuleno, protože ROI Lenešice sídlila na naší adrese. Prostě měli kancelář u nás v kuchyni.

Škoda, že jsem si neschovala alespoň jeden z plakátů, které jsme doma psali ručně. Dostala jsem prostor se výtvarně realizovat a dnes se divím, že mé kreativní nápady bez problémů procházely výstupní kontrolou. Představte si děcko, které píše a malůvkami zkrášluje oznámení:

**MO ROI Lenešice pořádá
ROMSKOU ZÁBAVU.**

K tanci a poslechu hraje RYTMUS 84.

Kapela Rytmus 84 bývala opravdu pecka. Něco jako takový Michael Jackson v romské hudbě. A víte co? Své postavení neztratila dodnes, i když už nejsou aktivní a někteří její členové už ani nejsou na tomto světě.

Nebo když lenešická parta přivezla ze schůze v Praze, kam se sjeli všichni zástupci ROI z České republiky, vinylovou desku Romský folklór, kterou vydala umělecká agentura ROI RomArt. Dokola jsme si pouštěli dvacítku romských písniček v perfektní aranži Gejzy Horvátha a nahraných cimbálovým orchestrem. Stále mi zní v hlavě, i když už je to tak dávno, co jsme si ji přeřáli naposled. Všichni moji přátelé a známí z mé generace to mají stejně. Dodnes, když zaslechnu útržek těch známých melodií Od kanastar nebo Lači romňi, jako bych se ocitla doma. Doma, kde nikdo nezemřel, nikdo není nemocný... Starosti sice byly, protože se zdražilo všechno, co mohlo, dospělí přicházeli o práci, a to jsme pociťovaly i my, děti, ale i přesto byl každý jeden Rom hrdý: „Ano, tu krásnou hudbu děláme my a nyní si ji můžete poslechnout.“

A co si máma se strejdou Pepou na podporu komunitního života vymysleli dál? Tak třeba že až se na zábavě muži začnou pohupovat v bocích a ženy vlnit do rytmu, vyhlásí se pánská volenka. A aby se stydlivým mužům usnadnila situace, mohli si od pořadatelů zakoupit čokoládu Zoru a zamířit s ní za vyvolenou dámou, a vyzvat ji tak k tanci. No která žena by odmítla chlapa s čokoládou? Přišlo mi to jako milý nápad, ale uvázat na každou tabulku mašli už tak milé nebylo.

Za nějaký čas se prostřednictvím místního rozhlasu nesl k lidem ve vesnici mámin hlas. Měla projev po zabití jednadvacetiletého Roma Emila Bendíka, kterého v únoru jednadevadesátého ubili k smrti v Lipkově u Klatov. V srpnu téhož roku do klubu královéhradecké ROIky vhodila skupina „mladíků“ cihlu a smrtelně zranila Josefa Sztojku.

Skinheads.

To byla další daň za svobodu. Tuhle daň platil každý z nás. Někdo může namítnout, že to přece nebyli skinheadi. Tehdy

si tak začali říkat, protože nevěděli nic o antirasistických kořenech hnutí a jeho znacích — proč si holí hlavu a obouvají těžké boty. V devadesátkách to byli skinheads, ale dnes to jsou neonacisté — už se prostě dočetli co a jak. Tenkrát ještě neměli dostatek informací, internet začínal.

I moji spolužáci se stali skinheady. Škola, do které jsme chodili, byla jednou pomalovaná svastikami a nápisy, že máme jít my, Romové, do plynu. Na školních lavicích byl vyrytý Dan Landa a Orlík. Měla jsem to tak ve škole z první ruky, a dokonce jsem měla na toto téma referát: „Jakmile má bílý tkaničky v gládách, tak běžte daleko od něj,“ poučovala jsem doma. V televizi ukazovali demonstraci a kdosi šel proti bílým tkaničkám. „To jsou anarchisté, oni jsou s námi!“ doplnila jsem svůj výklad. Výhodu to mělo jedinou, člověk dříve hned věděl, kdo ho nenávidí.

V té době bylo normální, že skinheadi útočili za pokřiku Oi na ROI! na domy Romů. Skupina Orlík měla hrát i v našem kulturáku. Všichni jsme se báli. Tenkrát jsem poprvé zaslechla slovo domobrana. Proto se ROI Lenešice v čele s mámou vypravila na národní výbor a na policii a požadovala policejní ochranu před každý romský dům.

Koncert se nekonal.

Se svobodou přišel strach. To, že nás mohou zabíjet, a prezident udělá jen to, že přinese věnec na pohřeb, jsem tenkrát nedokázala pochopit, jakkoli mám Václava Havla ráda a vážím si ho.

Jsem ze severních Čech a tam bylo opravdu mnoho příznivců tohoto hnutí. Praha byla taky krutá. Můj bratranec Marek, ten ušatý, tak ten dostával natlučeno o sto šest. Stačilo, že šel po ulici, a bylo. Stejně jako se to stalo mému kamarádovi Lukášovi na Štědrý den v Plzni. Narazil na bandu holých lebek, začali ho mlátit, až ho skopli na chodník.

Představte si tu prosincovou blátivou sněhovou břečku, jak v ní leží a oni do něj kopou, zatímco vedle po silnici projíždějí auta. Když si všimli, že má na krku stříbrný řetízek, kopance stopli a chtěli mu ho sebrat. V něm se ale probudily nervy a hrdost. Z posledních sil se stihl postavit a říct jim: „Tak vy mě ještě chcete okrást, a to nám nadáváte do zlodějů?!“ A za tohle si vysloužil další rány. Mezi skiny se však strhla hádka a on dostal vteřinovou šanci utéct. Lukáš utíkal jako o život, ale za zády měl tyhle slušné chlapce a nebylo kam se schovat. Tak skočil. Skočil do křoví a jeho větvičky ho udržely ve vzduchu a skryly ho. Srdce měl v trenkách, když proběhli kolem něj. Díky Bohu si ho nevšimli, a tak ještě chvílku čekal a pak šel domů k vánočnímu stromečku, zmlácený, špinavý, ale živý.

Když mě v dospělosti osud zavedl na filmovou školu do Písku, stála jsem u Otavy a myslela na utonulého osmnáctiletého Tibora Danihela, kterého přívrženci skinheads zahnali do řeky a bránili mu z ní vylézt, až mu došly síly. A na mladou mámu čtyř dětí Helenu Bihariovou, kterou parta vrchlabských skinů hodila do ledového rozvodněného Labe a nechala ji v něm utopit.

Ze schůzí z Prahy už máma se strejdou Pepou nejezdili nadšení. Celá tahle věc s neonacisty a zabitím vícera Romů jako by všem vzala dech. Snažíte se, chcete žít v souladu s ostatními, a ono to zkrátka nejde. Jste vinni.

Ale čím jsme se provinili?

„Ona nemůže za to, že se narodila jako Cikánka!“ Takhle mě bránila má kamarádka, když mě spolužák častoval nadávkami. Jako dítě jsem se bránit neuměla, spíše se styděla a doma o tom nikdy neřekla. V pubertě to byl osobní boj, protože jsem bydlela na internátě a partička „příznivců“ v nižším patře. Takže jsem si to vynahradila po svém tím, že jsem

na maturitní nstavbu šla do Mostu, kde jich bylo mnohem víc. Ale tuhle střední navštěvovalo i hodně Romů, a síly byly vyvážené.

Po škole jsem začala pracovat v Praze. Byl už večer a já stála na autobusovém nádraží Na Florenci, když mi zazvonil telefon.

„Kde seš?“

„Čekám na jednadvacítce na autobus domů, tati.“

„Běž se někam schovat, není to bezpečný.“ Děti většinou starostlivá doporučení a příkazy rodičů ignorují, ale já jsem z nějakého důvodu s mrmláním uposlechla a zašla do prosklené čekárny. Byl z ní výhled skoro na celé nádraží. A tak si tam stojím přímo u stěny, když vidím, jak se plno lidí v jeden moment vylekalo a začíná prchat. Bylo to divný. A najednou je vidím... Skupinu skinů.

Jeden zamířil k čekárně a zbystril mě. Cikánku...

Srdce se mi sevřelo, když jsem si představila, že mě vytáhne ven a všichni se na mě vrhnou. Jeho modré oči plné nenávisti se dírami v černé kukle dívaly přímo do mých. V tu chvíli jsem si řekla, že buď, a nebo. Stejně mě dobijou. Takže jsem mu věnovala stejně nenávistný pohled. Byla jsem odhodlaná a vytočená. A musela jsem tak i vypadat.

Chvíli jsme si tyhle zamilovaný pohledy vyměňovali a on to vzdal. Zaplať pánbůh. Shrnutí? Poslouchejte své rodiče! Kdyby mi táta nezavolal, stála bych tam přímo na ráně.

V devadesátkách byli lidi jako utržení ze řetězu, mysleli si, že se všechno může. Ve filmovém průmyslu ze sebe režisér Vít Olmer vyzvracel film Nahota na prodej. Dnes je film oceňován jako výpověď doby. Ale není to tak úplně pravdivý obraz. Kvůli takovým dílům jsem zastáncem názoru, že pokud o menšině nevypovídá sama menšina, tak je téměř s jistotou poškozena. Bože, kolik nezapných poznámek a rádoby vtipů si kvůli tomuhle filmu musel našinec vyslechnout?

Časem jsem potkala lidi stejného smýšlení a názoru, začala chodit na demonstrace, točit krátké filmy, tvořit videoinstalace, pořádat výstavy a aktivně pomáhala pravdě. A to dělám dodnes, protože je to stále třeba.

Voda, ve které byli jiní utopeni, neodnesla mé vzpomínky a pocit štěstí, že jsem mohla být u zrodu zrovna této kapitoly dějin. Přese vše to byla velmi krásná doba.

MARIA SIVÁKOVÁ CLAUDIA, MICHAEL A TI DRUZÍ

„More, však vstávej, co spíš? To není možný, čhaje, on spí, to je divný!“ Táta nechápe, že o Velikonočním pondělí může brácha tak tvrdě vyspávat.

„So majivan te kerel, ta sovel, no! Mukh les, jov uštela.“*

„Čhaje, oda nane možno. Patraďi, a jov sovel?! Ech, kajse čhave!** Maruško, už jdou!“

Představte si, že vám je čtrnáct a váš táta pustí do bytu úplně cizí kluky, a to až do vašeho pokoje, v momentě, kdy to nejméně čekáte.

„No tak jí dejte, kluci, nestydte se!“

„Hody, hody, doprovody...“

Propadám se studem. Nesnáším tyhle zvyky! Dveře se u nás netrhly. Když už jsem si myslela, že je po všem, zalezla jsem si do koupelny, abych se dala trochu dohromady a připravila se na sraz s kámoškami—

„Počkej tady, hned ji zavolám. Maruško, kde jsi? No tak kde jsi?“

„Co se děje, tati?“

„Vylez z tý koupelny.“ To snad nemyslí vážně!? polil mě studenej pot.

„A kde si nechal pomlázku, more? Počkej, jednu tady mám, takovou pěknou jsem upletl. Á dej jí!“ povzbuzoval táta nejhezčího kluka z Letňan.

„No, já jsem přišel za Pepou,“ provinile se na mě podíval.

„Né, jen jí dej, a pořádně!“ Blbej Haluška, to musel přijít zrovna dneska? To je trapas! Blbý Velikonoce! Christos voskres!

Každý rok se táta snažil udržet naše tradice, ale rok od roku to bylo těžší. Bráchové z toho byli na nervy a já... Já jsem

* No a co mám dělat? Tak spí, no. Nech ho, on vstane.

** Ženská, to není možný. Velikonoce, a on spí?! Ech, to jsou děti!

se vždycky snažila udělat tátovi radost. Vánoce jsem měla nejraději. Ne kvůli dárkům, kterých pod stromečkem nebylo moc, ale pro tu atmosféru, kterou uměl táta vykouzlit. Máma toho měla od rána dost. „Keci thoves lon? No proto, na but!“* potutelně se táta usmívá na mámu, která kuchyni kralovala, ale on musel mít vše pod kontrolou. Pišot, mačanka, fazolová polévka, holubki, bramborový salát, ten byl ale až na Štěpána.

„Palikeras, Tuke Devla, vaš savoro, so amenge diňal. Amen.“**

Táta to s námi neměl jednoduché. On vyrůstal na dědině východního Slovenska, my na sídlišti v Praze. Často nám vyprávěl, jak prožíval své dětství. Narodil se těsně po válce. Jeho hodnoty se tolik lišily od těch našich. Byl na nás přísný, a myspo tehdy nechápali proč. Kdyby tak šel vrátit čas...

Procházím regály v městské knihovně. Miluju to místo, jeho atmosféru. Chodím sem skoro denně hned po škole. Moje útočiště, moje oáza. Už mě tu znají. Mezi hřbety známých i neznámých děl tentokrát hledám něco úplně jiného. Musím si tu knihu půjčit. Chci pochopit, co se s nimi děje! Nepamatuju si jméno té holky, která o tom vypráví. Nemůžu ji najít. Stydím se, ale po nějaké době to vzdám a jdu za knihovnicí.

„Dobrý den, máte prosím knihu My děti ze stanice Zoo?“ nesměle se usměju. Obal knihy mě vyděsí. Mladá dívka ležící na podlaze veřejných záchodků, zřejmě se předávkovala. Usedám do tmavého koutu. Rozhlídnu se. Nikdo si mě nevšímá. Nořím se do vyprávění mladé Christiane.

O pár hodin později vycházím ven. Je podzim a už se brzy stmívá. Prší. Jdu pěšky, musím se projít. Nechce se mi domů.

* Kolik dáváš té soli? Nepřežeň to!

** Děkujeme Ti, Bože, za všechno, co jsi nám dal.

Procházím kolem Muzea, kde se scházejí ti, co berou. U koně potkávám bratrance. „Maruško! Co tady děláš!?“ vytřeští na mě ty své šíleně malé zorničky.

„Klid, Marku, jen procházím. Byla jsem v knihovně.“ Určitě mi nevěří. Nebo jo? Vždyť mě už ani nezná. Prej v knihovně, haha, tomu tak bude věřit! Ach jo.

Potichu otevírám dveře našeho bytu. Slyším těžké oddychování. Všichni už spí. Rozsvítím jen světýlko na kuchyňské lince. Zírám do prázdna a vzpomínám. Kolik krásného jsme toho zažili! Pravidelné výjezdy na Slovensko, rodinné sešlosti, soudržnost. Velká parta kámošů. Letňanský navždy! Černý, bílý spojili své síly. Kulečník v Jeníku nebo ve Skleníku. Nemo. Tyjo, Nemo! My měli svoji diskošku! Srazy u krámu, na pískovišti, za barákem na zídce. Maďar otevřel okno a jel naše skladby na HiFi. Kluci na bruslích sjížděli rampu, kterou si sami vyrobili. Čarodky na Havraňáku. Stopovačky po Letňanech. Nezapomenu na naši obrovskou partu, když jsme šli hrát na schovku na starou náves k poště. Pane Bože, to byla taková sranda! V zimě jsme se schovávali do vchodu. Odevšad nás vyháněli, jen Haluška to měl vycyтанý se sousedy, a tak jsme nemrzli.

Jaké jste měli sny? Máte je pořád?

„Dobrý den, chtěla bych nahlásit, že se na Harfě prodává heroin.“ Tlouklo mi srdce jak o závod. Čekala jsem záchrannou akci.

„Jo, slečno, to není jen tak...“ Nezájem, malá ryba. Nechávej to prodávat dětem! Pepovi bylo čtrnáct let, když začal brát kálo. Haló! Byl tak dobrej v technickém kreslení! Byl by z něho supr grafik nebo architekt. Pořád může být. Pepo! Slyšíš!? Pořád můžeš!

„Já ti nevím, Roberte. Táta by se zbláznil.“
„Vždyť jsi dospělá, to se budeš celý život řídit podle toho, co ti dovolí?“

„To ne, ale už ho slyším. Určitě mě nepustí.“

„Neblázni, nakonec bude rád. Co tady?“

„No a co tam?“

„Tam poznáš, jaký to je...!“

„Jaký je co?“

„Žít jako člověk, Maruš! Bez toho, aniž by na tebe někdo koukal jako na Cigošku!“ políbil mě na čelo. Zavládlo ticho a oba jsme se zabrali do své představy „amerického snu“. Jeli jsme na náš první výlet půjčeným autem. Znali jsme se jen pár dní, ale já věděla, že s ním chci strávit zbytek života.

„Ty krásó, ségra! Fakt!? Cipana!* Tak to mám fakt radost!“

„Trochu se bojím a nemůžu tomu pořád uvěřit,“ dívám se do země a buší mi srdce.

„To dáš! Hlavně se sem už nevracej! Tyjo, tak ty letíš do Kanady, to mě podrž!“ Martin se houpe na židli. Zády ke mně, natažené nohy opřené o parapet, okno dokořán, vyfukoval kouř z cigarety a s nevěřicným úsměvem kroutil hlavou. Venku bylo krásně. Začalo mi být ouzko. Budou mi moc chybět naše noční debaty o životě, muzice a hlavně rozbory knih, které mi podstrkával. Knihovnička, plná děl od Orwella přes Čapka po Dostojevského, byla náš poklad. Můj starší brácha, můj vzor, moje opora. Seděli jsme v našem pokoji, ve kterém zůstaly ještě nějaké pozůstatky naší puberty. Nasávám jeho atmosféru, jako by to mělo být naposled. Plakát Claudie Schiffer, kterému konkuroval Michael Jackson v taneční póze moonwalk. Starý gramofon, jehož jehla se nejednou dotkla vinylu Whitney Houston, Depeche Mode, ale především Mariky Gombitové.

* Pane jo!

Kolikrát brácha musel chtít nechtít absolvovat můj vlastní koncert s jejími šlágry. Jednou, když mi bylo smutno z hádky rodičů, mi on připravil domácí koncert Madonny. Tenkrát byla v Praze, ale my se na její koncert nedostali. Tak koupil DVD jejího koncertu Celebration. Naaranžoval pokoj, připravil občerstvení, zkrátka dal si fakt záležet. Užili jsme si to neskutečně! Nebo když jsme zkoukli najednou všechny tři díly Kmotra a nakonec prohlásil: „Hm, knížka je stejně lepší!“

Teď tu ale sedíme a loučíme se. „Ségra, Opakuju! Hlavně se sem nevracej!“

„Ech, ... odi čhaj diliňardža, andre Amerika peske džal!“* slyším, jak za dveřmi kuchyně táta láteří.

„Imar hiňi dospelo. Mi džal,“** zastává se mě máma, po které mám dobrodružnou povahu. Je to právě ona, kdo se rozhodl opustit svůj domov v malé vesničce východního Slovenska a začít nový život v metropoli.

„Čhaje! Tu la mukhes? Tu la mukhes?! Džanes s'oda Amerika?! Na džanes!“*** táta se nepřestává rozčilovat. Trochu se bojím vejít do místnosti, ale musím to jednou pro vždy vyřešit. Do Kanady prostě letím a tečka!

Táta s mámou sedí v kuchyni za stolem zahaleni do cigaretového dýmu. Jak ráda vzpomínám na nedělní obědy, kdy jsme společně sedávali za stolem, na který dopadaly paprsky poledního slunce a kam máma postavila mísu plnou pišot nebo jiných dobrot. Kde Martin vyprávěl své historky a já s Pepou jsme hltali každé jeho slovo. Ubrus s červeno-bílými kostičkami, červená rohová lavice s prostorem, kam máma ukládala igelitky a my jsme se s Pepikem mezi ně schovávali. Místnost, kde jsme se scházeli, řešili, co bude dál, hádali se,

* Ta holka se zbláznila! Do Ameriky si jde!

** Už je dospělá, ať jde.

*** Ženská, ty ji pustíš!? Ty ji pustíš!? Víš, co je to Amerika?! Nevíš!

tančili, zpívali. Ted' se tu dívám na ustaranou tvář táty, který se nemůže smířit s tím, že mu jeho nejmladší dítě vylítává z hnízda, a ještě do Kanady s úplně cizím čhavem!

„Amerika,“ řekne tiše, spíše pro sebe, a vydechne hustý dým. Nedívá se na mě. Odplivne tabák, který mu zůstal v puse.

„Tati, nech toho už,“ bojím se, že to nedopadne dobře.

„Vy si jako myslíte, že tam na vás čekaj?! Že ti tam poletí pečený holuby přímo andre kodi tiri muj?!“*

„Ne, to si nemyslím! Já vlastně ani nevím, co mě tam čeká, táto, ale chci to zjistit!“ vybuchla sem.

„No, sar kames, dikhaha sar aveha pale!“** To bylo to poslední, co jsem od něho slyšela, než jsem odletěla.

Všechno se seběhlo hrozně rychle. Moje „proklepnutí“ Robertovými rodiči, jeho seznámení s těmi mými, zařizování kolem výpovědi v práci a z bytu, kde jsme spolu bydleli jen tři měsíce. Rozloučení se s rodinou a kamarády, kteří si ťukali na čelo a připomínali nám, že se známe jen necelý půlrok. Najít milujícího páníčka pro naše štěně Roxy pro nás bylo ale nejtěžší. Asi to na nás dolehlo a v den, kdy jsme ji darovali jedné kamarádce, jsme se rozplakali oba. „Tak my opravdu odlítáme!“ plakali jsme, a přitom se smáli. Prohlížela jsem si letenky, jediný doposud hmatatelný důkaz, že se mi to nezdá. Brácha Martin se mě snažil od všeho ochránit, ale herák byl i nad jeho síly. Tolik nocí jsem probrečela. Ucítím úlevu? Za pár hodin budu daleko od všeho a všech. Jak to zvládnou sami rodiče? A jak to zvládnou bez nich já!? Držte se!

Kdy to šlo do kopru? Přišlo to tak náhle. Nebo jsme si nevšimli, jak se to k nám pomalu, nenápadně, ale jistě vkrádá?! Co se stalo s mladými lidmi, kteří byli tak plni života a touhy? Možná právě touha vyrovnat se západnímu stylu života je

* ... přímo do té tvý huby?!

** No, jak chceš, uvidíme, jak se vrátíš zpátky.

přivedla k domněnce, že strádají. Vždyť měli všechno. Nebo nic? Opustila je dívka? Cítili, že jsou méněcenní? Rodina je miluje nadevše. Vědí to? Co jim chybí a co hledají?

Kde jsou naši krásní kluci, za kterými jezdily holky z celý Prahy? Dneska nemají zuby nebo jen jejich pozůstatky. Drogy jim je vzaly, tak jako všechno. Rozbité rodiny. Rodiče nešťastný. Denně si kladou otázku, kdy se z toho jejich děti dostanou. Jak budou žít, až oni tu nebudou? Dělali, co mohli, ale nedokázali své potomky před heroinem ochránit. Neznali to. Nevěděli, co drogy dokážou. Až s první psychózou zjistili, s čím mají tu „čest“! Chudák ztrápená ženská, svoje dítě na ulici nevyhodí, protrpí to s ním. Co s tím? Kdo jí poradí a pomůže? V institucích necítí podporu. Na koho se obrátí? Není to nic, s čím by se chlubila. Romská hrdost? Bari ladž!* Ale vždyť to věděl každý! Bylo to v každé druhé rodině!

Vyčítali to jeden druhému. Ne, tati, vy za to nemůžete. Teď už to víš, i mezi gádžema jsou drogově závislí, a to i v takových rodinách, do kterých bys to neřekl. Na východním Slovensku mladí staví baráky za peníze, které vydělávají těžkou prací tady v Čechách, říkáš, zatímco se spoustu našich pražských kluků topí v drogách. Ne, pro tohle jste si sem nepřijeli. Já vím.

Čhavale**, nenechte si vzít svůj sen! Každá strast se dá vyřešit jinak než drogami. Drogy jsou svinstvo, který na nás seslalo samo peklo. Není co zkoušet. To nechcete. A teď šup spát, ráno vstáváte do školy!

Možná se na mě moje rodina bude zlobit. Martine, Pepo, prosím, neberte mou zpověď jako výčitku. Víím, že jste každý z vás dělali, co jste mohli. Přes všechnu tu bolest jsem stále

* Velká ostuda

** Děti

cítila vaši lásku. Rodiče to nezvládli, ale to ani já, a proto jsem
utekla pryč. Pryč od Vás, byli jste až příliš nasáklí herákem.
Tyhle řádky věnuju vám a všem lidem, kterým drogy zničily
rodinu a vztahy, ukradly úctu k sobě samému. Heroin je to
nejhorší, co mě — nás — potkalo.

LUBOMÍR ČIPČALA PRAVIDELNÝ PULS

„Co to je? Praskla mi voda?! Termín mám až za dva měsíce!“ vykřikla jednoho květnového dne roku 1990 matka a zděšeně se podívala na mého otce. Když teď nad tím přemýšlím, možná jsem tenkrát spěchal na svět, abych zabránil další hádce svých rodičů.

Každý nový rok do mých devatenácti let tak začínal stejně — ozdravným pobytem v lázních, kde jsem trávil první dva měsíce roku a posiloval plíce. Těšil jsem se na tohle každoroční dobrodružství. Bavilo mě seznamovat se s novými kamarády, povídat si s cizími lidmi. Zdravotní sestřičky na mě byly hodné a troufám si říct, že mě měly rády.

„Proč tam tak rád jezdíš?“ ptaly se mě nechápavě kamarádky ze sousedství, ale zároveň se pokaždé těšily na moje lázeňské příběhy. Každou zimu jsem v Jeseníkách nacházel nová přátelství, ale čím dál intenzivněji prožíval i bolest z jejich ztráty. Nezvládal jsem návraty domů. Možná si někdo řekne, chudák kluk, raději byl v lázních než s rodinou. Bůhví, co mu doma dělali. Jenže rodiče i sourozenci mě milovali a milujeme se dodnes. Řád, jistota pevně stanoveného programu a klid, to se mi na lázních líbilo. Ale to jsem si uvědomil až o mnoho let později.

U nás doma se hodně pilo a pilo se často. Na bašavel* přicházeli strejdové a tety, a když odešli, vždycky to skončilo tak, že se rodiče pohádali a táta zmlátil mámu. Pamatuju si, jak jsme s ní a se sestrami utíkali do vedlejšího města za babičkou a dědečkem nebo k nějaké tetě. Máma nám na pyžamo navlíkla oteplovačky a už jsme byli na ulici. Když mi bylo šest let, naši rodiče se rozvedli a já zůstal s mámou a prostřední sestrou. Nejstarší, tehdy šestnáctiletá sestra zůstala s tátou, ale brzy se osamostatnila.

Chodil jsem na stejnou základku jako ona a tak nějak mi vyšlapala cestičku. Prokázala, že jsme vzdělavatelná rodina, což

* Doslovně hrát, provozovat hudbu;
společenské setkání, zábava s hudbou

zřejmě při mém zápisu sehrálo roli. Nás Romů na škole moc nebylo, většina mých vrstevníků zamířila do zvláštní. Ve třídě jsem byl dokonce sám, ale nějak mi to nevadilo. Vzpomínám si jen na pár excesů, kdy si ze mě děti dělaly legraci. Dvě spolužačky třeba upravily hru na babu tak, že když jsem se někoho náhodně dotkl, dotyčný ohlásil: „Fuj, mám Čipčalu!“ a otřel si dlaní místo, kde jsem se ho dotkl, a snažil se „mě“ někomu dát. Jestli mě to mrzelo, si nepamatuju, jen to, že k nám přišla psycholožka z pedagogicko-psychologické poradny a úspěšně dětem vysvětlila, proč je taková hra a vůbec chování nevhodné.

Až v osmé třídě na mě jeden blbeček z cizí třídy v šatně zahlásil: „Černej, a ještě teplej.“ Nějak jsem tenkrát z pudu sebezáchovy nebo uražené hrdosti sebral odvalu a tomu klukovi dal přes hubu. Asi jsem tušil, že kdybych se za sebe nepostavil, začali by si na mě spolužáci dovolovat.

Na obchodní škole se mi zalíbilo hned první den. Vyhovoval mi středoškolský přístup ke studentům, cítil jsem se důležitě. Brzy jsem patřil mezi oblíbence jak učitelů, tak spolužáků. S narázkami na svou etnicitu nebo homosexualitu jsem se nesetkal, ba naopak. Obdivovali, že i když jsem Rom, studuju maturitní obor, a ještě mi to jde. Zpětně středoškolská léta hodnotím jako jedna z nejlepších ve svém životě. Žádné starosti, jen radosti a jedna velká party, která však bohužel zahrnovala i zkušenost s pervitinem.

Hm, to je dobrý, to mě baví, řekl jsem si a takto mě to bavilo celé čtyři roky. Od těžší závislosti mě zachránila zvláštní souhra náhod. Můj tehdy dvanáctiletý synovec uklouzl na ledovce a pohmoždil si nohu. Díky tomuto zranění mu však byla včas diagnostikována rakovina kostí. Tato zpráva otrásla celou rodinou. Z čirého zoufalství jsem prosil Boha, ať ho zachrání, že se změním a přestanu s pikem. Byl jsem

vyslyšen. Synovec se z toho dostal a já slib dodržel, přestal jsem s drogami, a to navždy.

Po maturitě jsem vyrazil dobýt hlavní město. Žil jsem v jakési iluzi, že Praha bude pro mladého romského gaye ideální místo pod sluncem. Zmýlil jsem se. Necítil jsem se tam šťastný a připadalo mi, že se pohybuju v nějakém falešném, umělém světě, kde si lidi hrají na něco, co ve skutečnosti nejsou. Pár nepovedených pokusů uchytit se zde mě definitivně přesvědčilo, že život ve víru velkoměsta není pro mě. Ale k něčemu mi tato zkušenost přeci jen byla dobrá.

Na jedné party ve známém pražském gay klubu, kam jsme vyrazili se sestřenicí, jsem při pohledu na tanečnice zklamaně konstatoval: „Vidíš to? Tady nikdo neumí trsat. Jako co to má být?“

„Hele, podívej se na tamtoho gádža, ten docela válí, ne?“ ukázala mi na parketu hezkého muže. A byla to pravda, tancovat uměl. Sebral jsem odvahu a přitančil jsem k němu. Byl to Američan a plánoval otevřít českou restauraci. Když jsme se později bavili o tom, že mě v mém současném zaměstnání nic nedrží, chválil mou angličtinu a zeptal se mě, jestli bych pro něj nechtěl pracovat.

„Jasně, proč ne.“

„Ta restaurace bude v USA, ve Washingtonu D.C.“ Tak to je super! pomyslel jsem si, ale vzápětí mě napadlo, jak se tam dostanu.

„No víš, já ale asi nemám na cestu tam dost peněz.“ Řekl, že to není problém. A za dva měsíce mi skutečně na email přišla letenka. „Za čtrnáct dní letím do Ameriky!“ vykřikl jsem tehdy radostí.

Rok strávený v USA mi dal hodně, v restauraci jsem vyřizoval a servírkám překládal objednávky, uklízel jsem v hotelu a poznal tak, jak to v tomto oboru funguje, což

se mi do budoucna mělo hodit. Rozmluvil jsem se a získal sebevědomí, že se o sebe dokážu postarat i daleko od domova. Domů jsem rodině přivezl nějaké dárky a z našetřených peněz si zaplatil autoškolu. Bohužel jsem si ale přivezl i něco jiného, a to silný návyk na alkohol. Už před odletem do Ameriky, to mi bylo dvaadvacet, jsem si říkal, že možná piju moc často. Ale nijak mě to neomezovalo. Na alkohol jsem byl přece zvyklý odmala. U nás se pilo vždycky a má první zkušenost s alkoholem byla asi v šesti letech, když jsem kradl štamprlata ze stolu a tajně upíjel. V sedmnácti jsem se, asi jako spoustu kluků v tomto věku, v pití rozjel, ale až po návratu z Ameriky se pití alkoholu stalo mým pravidelným rituálem.

Moc mi nepřidalo, že jsem se zamiloval do problematického kluka z chudé rodiny, kde se hrály automaty, nikdo nepracoval a všechny sourozence nechali jít do speciální školy. Tvářil se, že se mu takový způsob života přičí, a mě těšilo, že mu ukazuju, jak se dá žít jinak. Seznámil jsem ho se svou rodinou, přesvědčil ho, že se nemá stydět za to, že je gay. Přestávalo nám to ale klapat. V té době jsem pracoval jako asistent prevence kriminality a začalo mi vadit, že se profesně nikam neposouvám. Začal jsem dálkově studovat vysokou školu i kvůli tomu, že mi nadřízení přislíbili lepší místo.

Pracoval jsem s místní romskou komunitou pod záštitou městské policie. Udělali z nás něco mezi strážníkem a terénním sociálním pracovníkem. V jednopokojovém bytě v domě, kde bydleli převážně Romové, nám dvěma přijatým preventistům město zřídilo kancelář, kontaktní místo, kam za námi mohli lidi přijít řešit třeba sousedské spory. Nebo jsme dohlíželi na místní děti, aby nechodily za školu a nefetovaly. Ze začátku mě ta práce opravdu bavila a dávala mi smysl. Říkal jsem si, že to bude velmi dobrý start do života a že se nějakým způsobem probojuju na městský úřad. Bylo mi třiadvacet a pracovních

zkušeností jsem v tu dobu tolik neměl. Jak to bývá, nestačilo jim, že mám maturitu, chodím na vysokou a práci dávám všechno. Připravoval jsem různé osvětové akce, přednášky na školách, propojoval jsem zástupce místních sociálních služeb, aby o sobě vzájemně věděli a spolupracovali mezi sebou. Dokonce jsem uspořádal na neutrálním místě společnou akci pro majoritu a místní Romy. A stále jsem pracoval za minimální mzdu. Po dvou letech studia na univerzitě jsem si jako sebevědomý student transkulturní komunikace řekl, že je načase, aby město splnilo svůj slib. V tu dobu jsem na místě asistenta pracoval čtyři roky. Bohužel mí nadřízení se k ničemu neměli, tak jsem je požádal, aby mi mzdu dorovnali alespoň do výše, jakou po celou dobu bral můj neiniciativní kolega.

„Víte, pane Čipčala, město nemá finance, takže vám nemůžeme vyjít vstříc, ale pokud chcete odejít, tak vás držet nebudeme,“ vzali mi vítr z plachet, ale hrdost mi nedovolila vzít svou výhrůžku zpět, a tak jsem odešel. Dodnes je mi při vzpomínce na to, jak se ke mně zachovali, těžko.

Začal jsem pracovat jako recepční v místním trojhvězdičkovém hotelu a moje vedoucí byla skvělá ženská. A nebyla blbá. „Lubo? Ty jsi včera pil?“ Tuhle otázku mi pokládala velmi často.

„No, víš, ano, my jsme včera slavili narozeniny,“ byla jedna z mých připravených odpovědí. Začali mi docházet sourozenci a příbuzní, a že jich nebylo málo, tak jsem holt musel začít více maskovat, že piju. Jakmile mi klesla hladina alkoholu v krvi, začalo mi být opravdu nepopsatelně zle. Do práce jsem si s sebou bral placatice vodky a ústní vodu, aby ze mě nebyl cítit alkohol.

Našel jsem si tuhle celkem fajn práci a pár měsíců po rozchodu s mou první velkou, ale nakonec nešťastnou a destruktivní láskou, i nový vztah. Byl jsem spokojený,

a přesto jsem nedokázal přestat pít. Naopak jsem pil víc a víc. Pil jsem v práci, pil jsem ve škole, pil jsem při zkouškách ve škole. Zkrátka můj svět a celá existence závisely na alkoholu. Nešlo to s alkoholem, a nešlo to ani bez něj. Jak by řekla v televizi proslavená zesnulá romská kartářka, bylo to „velký špatný“.

„Tak tohle jsi přehnal Lubo, už toho mám dost, nemůžu žít s chlapem, kterej chlastá, buď s tím něco udělej, a nebo se budeme muset rozejít,“ dal mi přítel ultimátum.

„Dobře, slibuju ti, že se s tím pokusím něco udělat.“

Návštěva psychiatra proběhla hladce, i když jsem nějaké to promile v sobě měl. Zkoušel jsem tedy první fázi léčení, a to ambulantně doma a sám. Bohužel to nefungovalo, léky jsem si ani nevyzvedl z lékárny a pil jsem dál. Jako by Bůh viděl, jak pokouším osud, poslal mi první varování. V práci se mi udělalo zle.

„Prosím vás, mohli byste přijet k nám do hotelu, kolega nám tady kolabuje,“ volá vedoucí erzetu. Selhalo mi srdce, bez alkoholu už to nemohlo vydržet. Hned po propuštění z nemocnice jsem utíkal do večerky pro vodku. A záchvat se opakoval za měsíc znovu. Tentokrát už to léky zastavit nešlo.

„Budeme vás muset uspat a provést vám kardioverzi. To je zákrok, při kterém vám na pár sekund elektrickým proudem vypneme srdce a pak ho druhým výbojem znovu nastartujeme.“

Ani po této zkušenosti jsem si nedal říct a pil dál. Chtěl jsem s tím skončit, opravdu moc jsem si to přál. Nebavilo mě každé ráno zvracet a třást se jako vyklubané holátko amazoňana kubánského, což je druh papouška, kterého chovám. V práci už si toho všímali kolegové čím dál častěji, přítel se mnou už nemohl vydržet, a tak se se mnou po roce a půl vztahu rozešel. Zůstal jsem sám v bytě, kde mě nikdo nečekal, jen ta flaška. Škola mi kupodivu šla velmi dobře a procházel jsem

s průměrnými známkami semestr po semestru, ale ani z toho jsem vlastně neměl radost.

„Musíš mi zavolat záchranku,“ prosil jsem kamaráda na výletě do Hradce. Tentokrát to bylo opravdu vážné. Po probuzení z narkózy po další kardioverzi jsem se na jipce dozvěděl, že se moje srdce nedalo nijak uklidnit a tep jsem měl prý rychlý jako křeček, dvě stě dvacet tepů za minutu. Navíc jsem začal fibrilovat.

„Prosím vás, vy berete drogy?“ položila mi přímý dotaz ošetřující lékařka.

„Ne, neberu drogy, ale jsem alkoholik. Proč?“

„Nemohli jsme vás uspat a anestézie na vás nepůsobila, tak jsem vám musela dát sedmkrát vyšší dávku,“ a vysvětlila mi, že alkohol a anestézie působí na stejné receptory v mozku. To znamená, že mám sedmkrát větší receptory než normální člověk, který pije jen občas. Ta představa mě vyděsila. Možná právě tato informace mě donutila opravdu se sebou něco udělat.

Psychiatrička mi napsala doporučení na detoxikační léčbu.

„Víte, bude nějakou dobu trvat, než se uvolní místo na oddělení. Jelikož bydlíte sám, tak nepřestávejte pít, mohlo by vás to ohrozit na životě, mohl byste dostat epileptický záchvat.“ Tak jsem se loučil ještě poslední měsíc s alkoholem. Po čtyřtýdenním detoxu jsem se rozhodl nastoupit na celkovou protialkoholní léčbu. Tři měsíce v léčebně byly to nejlepší, co mě potkalo. Změnil se mi tam pohled na svět, nebo mě spíše dokázali vrátit do způsobu uvažování, když jsem ještě nepil. Pomalu a jistě se ze mě stával ten spolehlivý kluk, se kterým je příjemné posedět a pobavit se. Možná jsem se tam cítil dobře, protože mi léčebna připomínala lázně, které jsem měl jako dítě tak rád. Pochopil jsem, jak důležitý je řád, dodržování pravidel a jak mám přemýšlet, když se cítím pod tlakem.

Po léčbě jsem teprve druhý rok. Nepiju. Dokončil jsem vysokou, rozešel se s přítelem, se kterým jsme se během mé léčby dali zase dohromady, přišel o práci, našel si novou v sociálních službách a pustil se do podnikání. Čajovnu, kde nabízím i alkoholické nápoje, jsem otevřel na začátku epidemie covidu. Stres z rozchodu, ze státnic, z podnikání během lockdownu byl velký, ale ustál jsem ho a nenapil se. Víím, že si nemůžu říkat, že se už nikdy v životě nedotknu alkoholu. Člověk si musí dávat reálné cíle, a to se mi daří.

Kdybych tento příběh psal zhruba před třemi lety, tak by byl podstatně temnější a žádné světlé chvílky by v něm nebyly. Asi bych se více zaměřil na zklamání, která mě jako Roma a homosexuála potkala. Jak stárnu a sbírám životní zkušenosti, přicházím na jedno — pokud se budeme identifikovat s tím, co nás od většiny odlišuje, budeme stále ti odlišní. Je potřeba ukazovat to, co je pro nás všechny stejné — že jsme lidé, bytosti se stejnými potřebami.

„Vidíš to, jak na nás koukaj, asi nemaj rádi Romy,“ drkne do mě loktem sestřenice. Upřímně, nic takového jsem v pohledu protijdoucího pána neviděl. Bud' jsem naivní, nebo vůči těmto pohledům slepý, anebo zkrátka a dobře sestřenka je nastavená tak, že pokud se na ni někdo mračí, je to v první řadě kvůli tomu, že je Romka.

„Lucy, třeba ten člověk nemá dobrou náladu nebo se mu nelíbil tvůj účes.“ Takhle ale spousta lidí uvažovat nechce. Nebaví mě společnost dělit na bílé a černé ovce, s tímhle jsem skončil. A víte co? Žije se mi daleko lépe.

Má existence se nezakládá na tom, zda jsem Rom, homosexuál, nebo alkoholik. Nenechte stigmatizační nálepky druhých, aby se staly vaší identitou.

Já jsem v první řadě Luban.